
TAJNÁ NĚMECKÁ OFENZÍVA NEUSPĚLA

ŠÉF NĚMECKÉ VOJENSKÉ TAJNÉ SLUŽBY
ZA PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY

WALTER NICOLAI

FINANCOVÁNÍ BOLŠEVICKÉ REVOLUCE

„Podobně jako ostatní jsem o bolševicích nic nevěděl,“ přiznal plukovník Walter Nicolai ve svých pamětech. Až v zimě 1914–1915, kdy se z nejvyšších míst dověděl, že by jim měl pomáhat. „O Leninovi jsem věděl, že žije ve Švýcarsku jako politický emigrant a pod krycím jménem »Uljanov« předává mé službě zajímavé informace o situaci v carském Rusku, proti němuž bojuje.“ Ve skutečnosti se tento exulant jmenoval Uljanov a jako pseudonym používal příjmení Lenin.

Bližší zprávy o bolševicích poslal do Berlína na podzim 1914 devětačtyřicetiletý ruský sociální demokrat Izrael Lazarevič Gelfand či Alexandr Helphand, krycím jménem „Parvus“, který žil v Cařihradu (dnes Istanbul). Tento synek židovského řemeslníka z Berazina v Rusku (dnes Bělorusko) utekl kvůli svým levicovým politickým názorům z domova a v Turecku jako obchodník zázračně zbohatl.

„Carské Rusko mohou porazit pruské bajonety a ruské dělnické pěsti,“ tvrdil osmačtyřicetiletý Helphand, když se sešel 9. ledna 1915 s německým vyslancem Hansem von Wangenheimem v Cařihradu. Jako sociální demokrat navrhoval císařské vládě spojení. Argumentoval: „Naše zájmy jsou shodné – svrhnout carskou vládu! Rusko zůstane pro Německo nebezpečné tak dlouho, dokud z něj nevytvoříme několik jednotlivých států. Musím však menševiky s bolševiky sjednotit ke společné akci. A k tomu potřebuju hodně peněz!“

Tento návrh se shodoval s názorem státního podtajemníka ministerstva zahraničí Arthura Zimmermanna, který doporučoval uzavření separátního míru na jedné frontě – buď s Petrohradem, nebo s Paříží. Vzhledem k vření v carské říši přicházelo v úvahu spíš Rusko.

Generální štáb proto zřídil zvláštní politickou sekci řízenou legacním radou Rudolfem Nadolnym a Nadolny začal vysílat své lidi do zajateckých táborů, aby příchozí ruské vojáky zpovídali a podávali zprávy o poměrech v Rusku. Zimmermann dal zároveň příkaz vyslancům v neutrálních zemích: „Zjišťujte názory ruských emigrantů a podporujte je!“

Německé vyslanectví v Bernu navštěvovalo hned několik bolševiků – především Estonci Alexandr Kesküla a Arthur Siefeldt. Siefeldtovým prostřednictvím poslal vyslanec Konrad von Romberg několik tisíc marek také panu Uljanovovi.

Když Helphand dorazil do Berlína, jednal s ním vysoký úředník kancléřství Kurt Riezler. Dohodli se na podpoře bolševiků. Začátkem března 1915 přidělili Němci Helphandovi „dva miliony marek na podporu ruské revoluční propagandy“.

Jakmile USA vyhlásily válku Německu, potřeboval Berlín co nejdříve uzavřít mír na východě, aby mohl všechny síly vrhnout na francouzskou frontu, než se tam dostanou americká vojska. Německé ministerstvo zahraničí spolu s oddělením IIIb generálního štábu připravily odjezd a financování dvaatřiceti ruských revolucionářů v čele s Leninem z Curychu před Německo a Skandinávii domů. Jejich železničnímu vagonu udělily exterritorialitu a přes Německo ho ochraňovali Nicolaiovi důstojníci a vojáci.

Když 16. dubna ráno překročil vlak s bolševickými emigranty ruskou hranici, nečekali na ně policisté se zatykači, jak se obávali, nýbrž soudruzi z Petrohradu s kyticí květů pro Lenina. K jeho překvapení byli bolševici, kteří zůstali v Rusku, pro pokračování války a poté, co v listopadu 1917 uchopili v zemi moc, musel vůdce bolševiků ostatní soudruhy několik měsíců přesvědčovat, že je třeba nastolit mír – jak si přejí jeho němečtí finančníci.

Klíčovým člověkem pro další vztahy s bolševiky byl agent oddělení IIIb ve Stockholmu, který vystupoval jako Steinwachs. Hlásil: „Lenin se úspěšně vrátil do Ruska,“ poté 17. dubna: „Pracuje přesně podle našich přání. Od té doby sociální demokraté států Dohody ve Stockholmu zběsile křičí.“

O této podivuhodné akci se Nicolai ve svých memoárech *Nachrichtendienst* (Zpravodajská služba), které vyšly v Berlíně už v roce 1920, nemohl zmínit – byla ještě příliš citlivá. Pro svět ji objevil český exulant Zbyněk Zeman. Když skončil v roce 1955 studia historie na Oxfordské univerzitě, zaměstnala ho vládní agentura a spolu s dalšími britskými, americkými a francouzskými kolegy zkoumal na zámku Whaddon Hall nedaleko Oxfordu archiv berlínského ministerstva za-

hraničí. Ve volném čase, po večerech a víkendech, tam hledal spisy, které by ukazovaly na kontakty ruské levicové emigrace s Němci během první světové války. Dosud o nich kolovaly jenom nepotvrzené pověsti. Postupem doby našel pozoruhodné dokumenty, nechal je přeložit do angličtiny a v roce 1958 je pod názvem *Germany and the Revolution in Russia 1915–1918* zveřejnil. Později napsal na toto téma spolu se svým německým žákem Winfriedem Scharlauem populární knihu, která vyšla i v češtině „*Parvus*“ *Helphand – Muž, který financoval Lenina*. V devadesátých letech 20. století, po otevření ruských archivů, v nich našli západní historici potvrzení této akce.

Sám Lenin nikdy žádné peníze od Němců přímo nepřijal, vždycky je přebíral některý z jeho spolupracovníků. Tím se jistil pro případ, že by ho někdo chtěl obvinít ze spojenectví s nepřitelem.

Vznik bolševického státu přišel Němce na horentní sumy, přesné číslo dodnes neznáme. Pouze v roce 1916 investovalo císařské Německo osm milionů marek „na podporu revoluční propagandy v Rusku“. Zjistili to reportéři časopisu *Stern*, kteří po rozpadu SSSR v roce 1993 nahlédli do dosud přísně utajovaného svazku spisů V. I. Lenina číslo 4–3–12 v archivu bývalého ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu v Moskvě.

V roce 1917 poslal Berlín Leninovi přes 15 milionů marek, aspoň podle nalezených hlášení, která nemusí být úplná. A ruské revolucionáře podporoval dál, jak ukazuje oznámení ředitele berlínské Říšské banky von Schanze druhému muži v bolševické hierarchii Lvu Trockému z 8. ledna 1918: „...bylo převedeno 50 milionů rublů ve zlatě, aby byly k dispozici lidovým komisařům.“

New York Times napsal v dubnu 1921, že jenom v minulém roce dostal Lenin 75 milionů franků prostřednictvím jedné švýcarské banky. Další bolševičtí funkcionáři inkasovali desítky milionů amerických dolarů a švýcarských franků. Státní tajemník ministerstva financí hrabě Sigfried von Rödern oznámil 11. června 1918 svému kolegovi na ministerstvu zahraničí Kühlmannovi převod dalších „40 milionů marek na příslušný účel“.

Čeští autoři *Dějiny Ruska* připomínají, že pravdě se mohl nejbližší dostat německý sociální demokrat Eduard Bernstein, když v roce 1921 v listu *Vorwärts* psal o 50 milionech zlatých marek, což představovalo 9–10 tun zlata. Stejně číslo uvedla německá televizní stanice *ORB Postupim* v roce 1997.

„Ovšem Berlín podporoval různá politická hnutí, která usilovala o sociální a národnostní destabilizaci carského Ruska, nejen

bolševiky," upozornil Zbyněk Zeman. „Odhaduje se, že do nich investoval na 300 milionů zlatých marek, možná o něco méně, ale minimálně 200 milionů.“

Ačkoli Lenin nebyl agentem, který by přímo podepsal úmluvu o spolupráci s německou tajnou službou, kabinet Alexandra Kerenského, který vládl po odstoupení cara, ho přesto v létě 1917 obvinil ze špionáže ve prospěch Německa. I na další vedoucí bolševiky byl vydán zatykač. Nakonec se však žádný soud nekonal a příslušné dokumenty, pokud vůbec existovaly, se ztratily. Lenin byl politik bez skrupulí. Peníze bral od kohokoli – a slíbil za ně cokoli. Začátkem roku 1918 podepsala jeho bolševická vláda s Německem a Rakousko-Uherskem mírovou smlouvu. Tím umožnila přesun statisíců válečných zajatců z ruských táborů do Německa na západní frontu proti Francii.

Vznik bolševického státu byl tedy dílem císařského Německa. Všechny důležité operace přitom zajišťovalo oddělení IIIb generálního štábu vedené Nicolaiem.

SPECIALISTOU NA RUSKO

Walter Nicolai se narodil 1. srpna 1873 v Braunschweigu (Brunšvik) na jihovýchodě Dolního Saska. Jeho otec byl v armádě kapitánem, z rodu protestantských pastorů, matka pocházela ze selského rodu. Waltera vychovali v tradičním pruském duchu, v hluboké úctě k císaři. Třebaže otec by z něj měl raději kněze, syn šel v jeho šlépějích. Po absolvování gymnázia v Halberstadtu zamířil na podzim 1893 do vojenské školy.

Na rozdíl od svých kolegů poručík Nicolai netrávil večery po barech a nevěstincích, nýbrž doma nad knihami. Nebyl šlechtického původu jako mnozí ostatní, a proto se musel v uniformě o hodně víc snažit, aby nezůstal mezi posledními. Svými konzervativními názory na svět se nijak netajil.

Učil se rusky – mezi Berlínem a Petrohradem panovaly tradiční vztahy a někdy okolo roku 1896 poprvé Rusk navštívil, chtěl si tam zlepšit svou ruštinu.

Když sloužil u pěšího pluku v Göttingenu, vzal si dceru svého nadřízeného. To mohlo ukazovat na jeho bezskrupulózní ambicióznost – otec zeťovi vždycky pomůže v kariéře. Nicméně nevymykalo se do zvyklostem důstojnického stavu.

Vojenské vzdělání si zvyšoval v letech 1901–1904 na Válečné aka-

Vznik bolševického státu byl navenek lidovou revolucí, ve skutečnosti dílem císařského Německa a byl to největší úspěch německých zpravodajců v první světové válce. Bez exetoriálního vagonu z Curychu do Petrohradu a milionů německých marek by Sovětský svaz nikdy nevznikl (1. máj v Petrohradu, 1917).

demii v Berlíně, hodně se věnoval studiu cizích jazyků – francouzštině a angličtině, piloval ruštinu. V dubnu 1902 ho povýšili na nadporučíka.

„Učili jsme se podle zkušeností z minulosti, z vojenského hlediska jsme vnímali rovněž problémy současnosti, ale na budoucnost jsme nemysleli,“ napsal později. „Nepřítelem číslo jedna pro nás byla Francie, zatímco nebezpečí ze strany Ruska jsme přehlíželi. Anglie a Amerika byly pro nás pouze námořními mocnostmi. Objevovaly se myšlenky o válce na dvou frontách, ale nikdy nikoho nenapadlo uvažovat o válce světové.“

Zaujala ho špionáž. Na toto téma napsal diplomovou práci, která vzbudila pozornost důstojníků generálního štábu. Není tedy divu, že ho přímo ke štábu po absolvování akademie v dubnu 1904 také přijali. Nicolai i nadále nasával všechny novinky z vojenství, sledoval domáci a mezinárodní situaci.

Začátkem roku 1904 přepadlo Japonsko Rusko. Každé ozbrojené střetnutí je pro vojáky z ostatních zemí zajímavé – mohou tam sledovat nové trendy ve válčení. Německo se rozhodlo vyslat do bojující oblasti několik skupin pozorovatelů. Do Japonska měl jet se dvěma kolegy i Nicolai, ale nakonec ho tam neposlali: „Jste ženatý. Mohou jet jenom svobodní!“

Němečtí generálové usoudili, že Rusko se vrátí na evropskou scénu. Plukovník Lauenstein, který vedl ruské oddělení IIIb, se rozhodl posílit výzvědnou síť na východě. Nicolai zajel do Ruska, aby oprášíl staré kontakty a pokusil se najít nové. V červenci 1906 dostal funkci vedoucího tamního oddělení IIIb u 1. armádního sboru v Königsbergu (dnes Kaliningrad, Rusko). V září následujícího roku ho povýšili na kapitána.

PROZÍRAVÝ ROZKAZ KANCLÉŘE BISMARCKA

Německá výzvědná služba měla koncem 19. století patrně nejrozšířenější síť agentů v Evropě. Zasloužil se o to Wilhelm Stieber, policejní důstojník, kterého 23. června 1866 jmenoval kancléř Otto von Bismarck šéfem polního četnictva, později tajného polního četnictva. Tento úřad měl získávat informace o cizích armádách. I tady projevil Bismarck svou známou prozíravost.

Jedním z nejvýkonnějších informátorů Němců se stal maďarský baron August Schluga von Rastenfild. Do roku 1863 sloužil jako poručík v rakousko-uherské armádě a měl nastoupit do generálního štábu. Místo toho svlékl uniformu a v červnu 1866 přivezl do Berlína řadu důležitých informací o rakousko-uherském vojsku – stal se agentem „17“. Tyto zprávy přispěly k vítězství Pruska ve válce s Rakousko-Uherskem v létě 1866. Po válce se Schluga usadil v Paříži. Jako novinář pronikl do vysokých kruhů, seznámil se s řadou vlivných lidí, a dokonce sehnal dokumenty o plánech francouzské armády na první dny války s Německem.

Po skončení bojů v srpnu 1866 dostal Steiberův útvar nový název – Central-Nachrichtenbüro (Ústřední výzvědná kancelář). Své agenty poslal postupně do Vídně, Paříže a Londýna.

Náčelníku pruského generálního štábu Helmuthu von Moltkovi však vadilo, že tajná služba císařství má civilní velení. Proto rozkazem z 11. února 1867 zřídil obdobný útvar v armádě. Když Stieber v roce 1882 ve věku čtyřiašedesáti let zemřel, podařilo se německým generálům civilní službu spolknout a převést ji pod generální štáb. Koncem osmdesátých let vyslala své lidi rovněž do dalších francouzských měst, do Bruselu a Lucemburku, 75 agentů působilo v Rusku. Sledovala i oponenty carského režimu ve Francii, Švýcarsku a Velké Británii.

V roce 1889 získali němečtí vyzvědači mobilizační plán carské armády a právě v tomto roce začlenili v Berlíně špionáž pod Velký gene-

rální štáb (Der Grosse Generalstab) pod označením IIIb. V roce 1901 sloužilo u této tajné služby 124 důstojníků. Měla agenty takřka ve všech evropských metropolích.

Němci počítali s válkou s Francií a s Ruskem, ale opomíjeli Velkou Británii. Potvrdil to i historik Christopher Andrew v knize *The Defence of the Realm*. Třebaže i v Anglii verbovalo oddělení IIIb své agenty, získalo jich poměrně málo. Podle amerického historika Jeffrey T. Richelsona mělo Německo v roce 1901 v Belgii, Švýcarsku, Británii, Itálii, Španělsku, Lucemburku, Dánsku, Švédsku a Rumunsku 124 vyzvědačů. I když Berlín vydával na zahraniční tajnou službu poměrně málo peněz, byl ze všech evropských států nejtěšnější.

Velkou oporou byli penzionovaní důstojníci ve vojenských okruzích v pohraničí, kteří vyjžděli na obhlídky do sousedních zemí. Pracovali s nadšením, byli rádi, že mají co dělat, ale neznali cizí jazyky a metody zpravodajské branže. Tito nadšení amatéři toho někdy víc pokazili, než dokázali, spolehlivé zprávy nepřinášeli, němečtí generálové cítili, že nedostávají ze zahraničí dost kvalitních informací. Začátkem března 1901 předložil náčelník generálního štábu Alfred von Schlieffen ministru války Karlu von Einemu plán na zlepšení situace. Na místa starých důstojníků měli přijít čerství absolventi škol, kteří umí nejen francouzsky či rusky, ale taky budou zasvěceni do metod špionáže. Ministr souhlasil, plán se začal uskutečňovat. Přesto zůstávalo oddělení IIIb menší částí superoddělení tisku a cenzury. A nadále dostávalo ročně pouze 450 tisíc marek.

„MÁM RUSY V HRSTI“

Po příjezdu do Königsbergu zjistil nový šéf výzvědné služby 1. armádního sboru Nicolai, že oddělení je ve špatném stavu – důstojníci si hrají na vyzvědače, ale skutečné agenty nemají. Musel zavést kázeň a najít si kvalitní spolupracovníky. A hlavně vytvářel síť vedoucí až k carskému dvoru a upevňoval styky s německými šéfy filiálék cizích firem v Rusku.

Už dřív se v Petrohradě seznámil se dvěma vlivnými muži. Byl to již řečený Grigorij Rasputin, pologramotný zázračný léčitel ze Sibíře, který se vetřel do přízně carovy rodiny – nakonec se stal panovníkovým rádcem. Údajně posílal Nicolaieovi důvěrné informace, dokud ho několik šlechticů v prosinci 1916 nezabilo. Druhým byl Rasputinův mecenáš, bankéř, podnikatel a poradce cara Ignatij Manus. Do této

Němcům dodával informace údajně Grigorij Rasputin, pogramotný zázračný léčitel ze Sibíře, který se vetřel do přízně carovy rodiny (na fotografii druhý zleva).

pozice se vypracoval z místa písaře v petrohradském magistrátu a potom reportéra bulvárních novin pomocí burzovních spekulací.

Nicolai pronikl do všech vrstev společnosti – zprávami ho zásobovali umělci, herci, šlechtici a jejich ženy, vysokoškolská profesora, revolucionáři všech směrů, ženy z polosvěta. Další informátory získal v posádkových městech a na železničních uzlech – mohli tedy podávat zprávy o přesunech vojsk.

Není divu, že mladý zpravodajec mohl tvrdit: „Mám Rusy v hrsti.“

V březnu 1910 převedeli Nicolaie k 3. durynskému pěšímu pluku do Erfurtu – byla to obvyklá stáž, aby se seznámil s činností jednotky, než půjde do vyšší funkce. Po dvou letech ho povolali zpátky na generální štáb do IIIb. Na podzim byl povýšen na majora. Že získal nadhled nezbytný pro práci zpravodajce, dokládá jeho záznam z roku 1912: „Vláda, jejíž zpravodajské služby dovedou předvídat i jenom minimální pohyb akcí strategických surovin na burze i sledovat produkci pohonných hmot a potravin nezbytných pro fungování ozbrojených sil, má vítězství v kapse dřív, než třesne první výstřel.“

Nicolaiovi nadřazení mladému muži slibovali novou důležitou funkci. Uvědomil si však, že ještě nezná Francii, a proto zemi jako turista projel. Nás Němce tam nemají rádi – zjistil. To ho překvapilo.

A také zvýšená pozornost francouzských úřadů vůči němu jako německému důstojníku, navíc důstojníku generálního štábu. „Přítom úřady vždy nepůsobily s vyslovenou zdvořilostí.“

Stejně zkušenosti měli i další němečtí důstojníci, kteří navštívili Rusko, Francii a Velkou Británii – země spjaté spojenectvím zvané Dohoda. „Zpravodajské služby Trojdohody ohrožovaly zároveň Německo, Rakousko-Uhersko a Itálii,“ konstatoval Nicolai na jaře 1914. „Společné nebezpečí vedlo ke společné ochraně. Mezi rakouským a německým generálním štábem existovala od roku 1910 menší výměna informací o Rusku. Německá a italská zpravodajská služba přistoupily ke koordinaci činnosti vzhledem k Francii teprve v roce 1914. V květnu mě kvůli tomu pozval italský generální štáb k jednání do Říma.“

Na začátku roku 1913 byl čtyřicetiletý major Nicolai pověřen vedením celého oddělení IIIb. Byl mladý, ale nikoho lepšího neměli. Ovšem s nedostatkem peněz se potýkal stejně jako jeho předchůdce.

AFÉRA RAKOUSKÉHO PLUKOVNÍKA

Na jaře 1913 dostal Nicolai od vedení pruské pošty zajímavý dopis. Byl adresovaný panu Nikonu Nicetasovi, poste restante, hlavní pošta Vídeň, ale několik týdnů si pro něj nikdo nepřišel. Rakušané ho vrátili do Pruska – někdo ho hodil do schránky ve východopruském městečku Eydtkuhnen (dnes Černyševskoje v Kaliningradské oblasti Ruska), poblíž hranic s carskou říší.

Kontakt na odesílateel chyběl, proto ho úředníci na ředitelství pruské pošty v Berlíně podle předpisu otevřeli, aby zjistili, kdo ho poslal. Našli tam šest tisíc rakouských korun a dvě adresy – v Ženevě a v Paříži, žádnou zprávu.

Tolik peněz bez jediného slova na vysvětlenou – vždyť za takovou sumu by se dal koupit pěkný dům. Nicolaie nařídil svým agentům, aby zjistili, co na obou adresách je. Z Paříže špion hlásil: „Adresa je vymyšlená.“ Ze Ženevy: „Tam bydlí nějaký Francouz s jiným jménem, ale s pochybnou pověstí, o kterém se nedalo nic podrobnějšího zjistit.“ Ani v Eydtkuhneně nebyl nikdo, kdo by mohl mít se zásilkou něco společného.

Nicolai se domluvil s novým zástupcem náčelníka zpravodajského oddělení rakousko-uherského generálního štábu majorem Maxmilianem von Rongem na spolupráci. Toho špiona musíme společně chytit!

Stará obálka byla příliš opotřebovaná. Rongeho lidé proto vložili peníze a lístky s adresami 3. května do nové obálky a odeslali z Berlína do Vídně. Na poště u okénka, kde se vydávaly dopisy poste restante, instalovala policie tlačítko ke zvonku, který vedl do bytu v domě na protější straně ulice. Tam se usadili dva tajní, kteří měli rychle přiběhnout – poštovní úředník vydání dopisů zdrží.

Vzpětí zachytili cenzori další dopis, v němž jakýsi J. Dietrich posílal sedm tisíc korun a omlouval se za zdržení. Pan Nicetas má psát na jeho adresu do hlavního města Norska Christianie (dnes Oslo). A potom došla na stejnou adresu ještě třetí zásilka.

V sobotu 24. května 1913 přijel na hlavní vídeňskou poštu elegantní pán, který si dopisy vyzvedl. Detektivové zjistili, že příjemcem je plukovník Alfred Redl, který patřil mezi mozky rakousko-uherské armády. V letech 1900–1912 sloužil v evidenční kanceláři, jak se nazývala armádní tajná služba. Byl aktivní – zaváděl nové metody, jako třeba používání otisků prstů, fotografickou dokumentaci o podezřelých lidech, odposlouchávání schůzek a podobně. Jeho důstojníkům se podařilo chytit spoustu agentů carské Ochranky a naopak vyslat vyzvědače do Ruska. Teď působil v Praze jako náčelník štábu sboru, ale počítalo se s ním jako se šéfem evidenční kanceláře a později s náčelníkem generálního štábu.

Nejvyšší velitelé rakouské armády rozhodli, že musí Redla přimět, aby sám skoncoval se životem. Ani panovníkovi o tom neřeknou. Byla by to velká ostuda. Důstojníkům, kteří za ním přišli, se Redl přiznal: „Pro Rusy jsem pracoval rok.“ Potřeboval peníze na svůj nákladný život, byl homosexuál a před ostatními musel tuto sexuální úchytku, nepřijatelnou v důstojnickém sboru, skrývat. A po tomto stručném vyznání se na doporučení návštěvníků zastřelil. Avšak taková špiónážní aféra se nedá ututlat. Armádě vyčítali, že ji příliš rychle ukončila. Dodatečně se totiž ukázalo, že Redl podával informace do Moskvy po mnoho let, dokonce jí předal rakouský mobilizační plán.

Pro Nicolaie to bylo velké ponaučení. Svě oddělení zreorganizoval, nařídil sérii bezpečnostních opatření, aby se na jakékoli vybočení jeho lidí okamžitě přišlo. A o to bedlivěji vybíral nováčky.

ROZPAČITÝ ZAČÁTEK

Během roku 1913 a na počátku roku následujícího zřídil Nicolai řadu nových služeben v pohraničí – šest u hranic s Francií, pět na výcho-

dě poblíž Ruska. Tyto filiálky řídily agenti v zahraničí. Na britských ostrovech měl několik desítek vyzvědačů, o toto království se měli starat hlavně vyzvědači námořnictva.

Vynikající zprávu poslal do Berlína August Schluga von Rastenburg: „Náčelník francouzského generálního štábu Joseph Césaire Joffre počítá s tím, že za války pošle nejvíc svých divizí na pohoří Ardeny prostřed fronty.“ Generálova směrnice z roku 1913 překypovala sebevědomím: „Francouzská armáda se vrací k tradicím, tudíž neuznává žádný zákop, pouze ofenzivu.“

Ráno v úterý 23. června 1914 dostal šéf oddělení IIIb pruského generálního štábu ohromující zprávu: „Hrozí atentát na příslušníky vládnoucích rodin Německa, Rakouska a Itálie.“

Nicolai požádal korunního prince Viléma o přijetí. Dvaatřicetiletý princ tomu nemohl věřit: „Je tato zpráva pravdivá? A já patřím mezi ty, kteří jsou v nebezpečí?“

„Vaše Výsosti, vy jste jeden ze členů vládnoucích rodin, které jsou v ohrožení. Zdroj této zprávy je anonymní. Už jsme uvědomili Jeho Veličenstvo a ministerstvo zahraničí.“

Princ dlouho neodpovídal. Zřejmě této zprávě příliš nevěřil.

Nicolai odjel na ministerstvo zahraničí. Chtěl mluvit s ministrem Gottliebem von Jagowem. „Pane ministře, měli byste uvědomit vlády ve Vídni a v Římě o nebezpečí, které hrozí jejich panovníckým rodinám.“

„Pane podplukovníku, my jsme je varovali, jakmile jsme dostali vaši zprávu. Císař František Josef a následník jeho trůnu František Ferdinand už o tom vědí. Arcivévoda František však nepočítá s tím, že by odložil svou návštěvu Sarajeva, kam míří příští týden. Zatím není jasné, jestli už byl varován Viktor Emanuel.“

František Ferdinand na žádné varování nedbal. Do Sarajeva jel. Tam ho i s manželkou zastřelil 28. června 1914 srbský atentátník. Málokdo očekával, že se jeho smrt povede k válce po celé Evropě. Nic-

Německá tajná služba varovala v červnu 1914 příslušníky vládnoucích rodin Německa, Rakouska a Itálie před reálnou hrozbou atentátů. Následník rakouského trůnu arcivévoda František Ferdinand však svou návštěvu Sarajeva, připadající na 18. června neodložil...

méně Rakušané toužili po zničující pomstě na Srbsku a Němci po nových územích, která by jim přinesla statut velmocí.

Krise se rozhořovala. Nerozhodný německý císař Vilém II. by se raději do žádné války nepouštěl, měl ve srovnání s Británií pořád slabé loďstvo. Třebaže se vojáci ke střetnutí připravovali, dělali navenek dojem, že panuje letní klid a všichni si užívají dovolenou – charakterizoval situaci historik Christopher Clark v knize *Náměsíčníci – Jak Evropa dospěla v roce 1914 k válce*. Historik Max Hastings v knize *Katastrofa 1914 – Evropa táhne do války* našel další vysvětlení: „Němci tehdy ještě upřímně věřili, že rakousko-sbrská válka, k níž dali požehnání, bude jenom lokální záležitostí, ačkoli si fatalisticky připouštěli nesmírné riziko toho, že by to tak dopadnout nemuselo.“

Náčelník štábu generál Helmuth von Moltke si užíval léčení v Karlových Varech. Major Nicolai trávil několik týdnů s rodinou v pohoří Harz. Na poradu k císaři Vilému II. do Postupimi 5. července se omluvil a poslal dva kapitány.

Až 16. července, ještě z letního bytu, upozornil pět východních filiálék své služby, že musí „bedlivěji sledovat činnost v Rusku“. Žádná speciální opatření však nedělejte! Všichni důstojníci mohou zůstat na dovolené do 25. července.

Avšak 23. července vyhlásil plný maršál hrabě Alfred von Waldersee vyšší stupeň nebezpečí. Nicolai proto nařídil pěti důstojníkům na východě: „Zvyšte bdělost!“ Druhý den vydal obdobný rozkaz i podřízeným na západě.

V pátek 25. července se major vrátil do úřadu, zkrátil si dovolenou. Zpravodajský důstojník z Königsbergu z Východního Pruska právě hlásil: Byl zachycen „neobvykle dlouhý“ sled šifrovaných depeší mezi Eiffelovou věží v Paříži a ruskou stanicí v Bobrujsku (dnes v Bělorusku). To mohlo signalizovat společné vojenské přípravy.

Nicolai začal mobilizovat své lidi. Jedenácti důstojníkům v pohraniční nařídil, aby jejich výjezdoví agenti vyjeli do pohraničních oblastí Ruska a Francie, kde posoudí situaci. Otázka zní: Připravují se tam k válce? Nicméně válka ještě není nevyhnutelná a blízká – zdůraznil.

Večer přišly z obou stran první zašifrované telegramy. Druhý den ráno hlásil vojenský atašé z Petrohradu: Vojska, která byla na cvičištích, dostala příkaz k návratu a aspirantům propůjčili důstojnické hodnosti. Zřejmě začaly „všechny přípravy k mobilizaci proti Rakousku“.

Nicolai nařídil pohotovost. Agenti hlásili, že ruská vojska se blíží k hranicím. Ve 22 hodin oznámil vyzvědač z Vilnius, že vojska zahájila přípravu k válce.

V úterý 31. července v 6.00 hodin ráno přišel do Berlína telegram vojenského atašé z Petrohradu: Rusové mobilizují. V 13.00 německá vláda vyhlásila stav „bezprostřední válečné hrozby“ – volala Němce do zbraně.

ZPRÁVY PŘÍMO NÁČELNÍKU GENERÁLNÍHO ŠTÁBU

Nicolai se po léta snažil rozšiřovat okruh svých informátorů, přesto se žádný z nich nedostal k rozhodujícím vojenským plánům. „Podařilo se včas zjistit nástup francouzské a ruské armády, ale to bylo téměř všechno,“ napsal Janusz Piekalkiewicz v knize *Historie světové špionáže*. „Rozhodující poznatky, s nimiž generální štáb počítal – detailní informace o operačních záměrech ruského a francouzského velení – však úplně chyběly. Tak se vymstila lakota vrchního velitelství, které zabezpečovalo tajnou službu nutnými financemi jenom velmi zdrženlivě.“

Sít Němců, kteří se usadili ve Velké Británii, MI 5 zlikvidovala v prvních dnech války. Císař Vilém II. zuřil: „To mám okolo sebe samé idioty? Kdo je za to odpovědný?“

V berlínské centrále IIIb pracovalo v létě 1914 okolo 90 důstojníků a civilních zaměstnanců. Měli za úkol nejen vysílat špiony do zahraničí a hodnotit jejich zprávy, ale rovněž chytat cizí agenty na německém území. Na počátku války se práce tajné sekce dařila. Vilém II. si činnosti Nicolaie vysoce cenil a v listopadu mu udělil *Železný kříž* (Eiserne Kreuz) druhé třídy.

V roce 1915 povýšil náčelník štábu zpravodajský útvar IIIb na samostatné oddělení. Jeho velitel tím získal vyšší pravomoci. V prosinci řídilo toto oddělení na západě 337 agentů, kteří spadali pod devět oblastních velitelství.

Centrála nejlépe hodnotila základnu v Antverpách, kterou vedla od začátku roku Elsbeth Schragmüllerová – napsal Jeffrey Richelson v knize *A Century of Spies – Intelligence in The Twentieth Century* (Století špionů – Zpravodajství ve dvacátém století). Tato mladá právnička a politoložka obdivuhodným způsobem vycvičila a řídila 62 agentů, kteří ji s velkou uctivostí říkali „Fräulein Doktor“. I francouzská kontrašpionáž z ní měla respekt, pařížské noviny ji nazývaly „Made-moiselle Docteur“.

Není však vyloučeno, že Schragmüllerová byla dablérkou – nadhazují Wolfgang Schwangen a František Kuník v knize *Kaiserovi špioni*,

díl 2. Před válkou se v USA účastnila filozofického semináře. Při té příležitosti se setkala rovněž s kapitánem Ralphem van Demanem, šéfem Útvaru vojenských informací (Division Military Information – DMI). Později se domluvili na vyslání kapitána Richarda Williamse do Belgie, okupované Němci, aby zajistil evakuaci amerických občanů z oblasti válečných operací. Nicméně Williams zůstal v Bruselu i po vstupu Spojených států do války.

Nejznámější vyzvědačkou byla bezesporu Mata Hari – „H-21“. Sám Nicolai se s ní setkal začátkem roku 1916 ve Frankfurtu. I jeho fascinovala, proto jí přidělil další krycí jméno – „Herrlich“ (Nádherná). Matu Hari naučila základním pravidlům špionážního řemesla Schragmüllerová. Tato tanečnice a kurtizána však chtěla pracovat na obě strany. Byla naivní, navíc žádné zajímavé informace nepřinášela. Francouzská kontrašpionáž ji brzy prokoukla a předala soudu, který ji na podzim 1917 poslal před popravčí četu.

Nejlepším německým zdrojem v Paříži zůstal novinář Schluga, je muž dali nyní krycí jméno „Petitpas“. Přátelil se s poslanci a s úředníky ministerstva války, kteří mu prozrazovali spoustu tajemství o taktice a potížích francouzských vojsk. Nicméně často se stávalo, že mezitím se plány na další boje změnilly, takže k Nicolaiovi dospěly falešné informace. Když se rozhořely prudké boje, nezdála se Schlugovi Paříž bezpečná a přesídlil do Ženevy. Ze švýcarské kanceláře řídil sérii svých agentů, kteří chodili do Francie.

Jeho telegramy o politické a hospodářské situaci, stejně jako o náladách obyvatelstva, byly přesné. Náčelník generálního štábu Erich von Falkenhayn si vyhradil, aby zprávy od Schlugy chodily přímo jemu. Zvláště ho zajímala morálka vojáků i civilistů. V létě 1915 přivedly agentovy informace německé generály k zahájení úspěšné ofenzivy na západě.

Avšak Schluga byl vážně nemocen a v březnu 1916 se vrátil. Žil ve Wiesbadenu a později v belgickém Bruselu. V roce 1917 v sedmasedmdesáti letech zemřel. Čtyři desetiletí působil jako vyzvědač, navíc tak vysokého věku, aniž byl odhalen – v dějinách špionáže nebývalý rekord. Znalci ho označili za „nejdůležitější fenomén v dosud známé historii špionáže“. Richelson se však domnívá, že jeho hodnocení bylo poněkud nadnesené.

Až několik měsíců po tom, co USA vstoupily do války, se Nicolai chystal k intenzivnějším akcím. Nejdřív vyslal agenty do francouzských přístavů, aby mu hlásili počty amerických vojáků, kteří připlouvají do Evropy.

Všechny bojující armády používaly více či méně nedávno vynalezených prostředků – bezdrátové telegrafie a letadel. Zatímco francouzská tajná služba těžila z odposlechu a dešifrování německých rádiových depeší, Němci tuhle činnost na západní frontě zanedbali. I to byl jeden z důvodů, proč jejich armáda nedokázala postoupit až k Paříži, jak generál Alexandr von Kluck plánoval. V červenci 1918 se to opakovalo – v Paříži rozluštili zašifrované telegramy o plánech útoku, který následkem toho selhal.

Naproti tomu na východě proti carské armádě rádiové rozkazy ruských velitelů Němci zachycovali, a protože rozbili jejich kód, snadno je četli. Díky tomu vojska generála Ericha von Ludendorffa nad Rusy koncem srpna 1914 u Tannenbergu zvítězila. Patrně to byla první bitva, kterou rozhodlo rádiové vysílání, ve zpravodajské terminologii zvané SIGINT (Signal Intelligence – rádiové zpravodajství).

Do politiky válčících zemí i neutrální tedy zasáhla další metoda – dešifrování rádiových depeší, které si vyměňovaly diplomatické úřady se svými centrály.

POPRAVY ŠPIONŮ V LONDÝNĚ

Německá špionáž proti Velké Británii se před válkou zaměřovala především na námořnictvo. Tato síla totiž ovládala všechny oceány.

Po vypuknutí války Britové všechny německé vyzvědače pochytili. Jedenáct poslal soud na popravěštně. Prvního popravili v listopadu 1914 – Carl Lody byl po více než sto padesáti letech prvním pověšeným v Toweru. Poslední skončil svůj život v dubnu 1916. Ostatní zůstali izolováni ve věznicích.

Berlín se však nevzdával a vysílal na britské ostrovy další lidi – podle zjištění Andrewa jich bylo v letech 1914–1918 asi 120, z nichž chytili 65. Ke stejnému číslu dospěl po pátrání v německých archívech Thomas Boghardt v knize *Spies for Kaiser – German Operations in Great Britain during First World War* (Špioni pro císaře – Německé operace ve Velké Británii během první světové války). Ovšem mnozí z těchto vyzvědačů byli jenom pozorovatelé, kteří připlouvali na lodích neutrálních států a zase se vraceli domů.

Například vyzvědač Georgi Breeckow přijel s americkým pasem na jméno Reginald Roland do Anglie v létě 1915. Podařilo se mu zjistit, že Britové chystají nový válečný stroj – tank, a informoval o tom Berlín. Avšak náčelník generálního štábu Erich von Falkenhayn

Neznámější vyzvědačkou první světové války byla bezesporu tanečnice a kurtizána Mata Hari – „H-21“.

zprávu odložil s odůvodněním, že taková zbraň „nemůže ovlivnit situaci na frontě, která disponuje vyzkoušenou dělostřeleckou taktikou“. Když britská armáda nasadila první tanky v září 1916 v bitvě u Cambrai, němečtí vojáci zděšeně prchali. V říjnu 1915 Britové Breeckowa zatkli a popravili. Jeho společníce Lizi Wertheimová zemřela dva roky po válce ve vězení, kam ji soud poslal na deset let.

Berlín také podněcoval Iry k povstání proti britské vládě. Cílem bylo odtržení Irsku od Velké Británie. Jejich vůdce Rogera Casementa však britská policie v roce 1916 zatkla a poslala před soud kvůli zradě a špionáži. Skončil na šibenici.

„Je zřejmým paradoxem,“ konstatovala zpráva MI 5 po skončení nepřátelství, „že efektivnost kontrašpionáže nemůžeme počítat podle počtu chycených vyzvědačů.“ Ovšem popravy v Londýně vedly k tomu, že Němci těžko sháněli lidi, které by mohli na britské ostrovy vyslat.

Usvědčené německé špiony popravovali také Francouzi. Mata Hari nebyla jediná žena, která skončila před jejich popravčí četou.

V Anglii však přežil jeden německý vyzvědač celou válku bez úhony – Jules Crawford Silber, narozený v roce 1880 v Breslau (dnes Vratislav, Polsko). Důvěru Britů si získal jako tlumočnický za druhé búrské války, potom žil v USA a v Kanadě. Do Anglie připlul dva týdny po zahájení Velké války, a když ho vyslechli důstojníci kontrašpionáže MI 5, zaměstnali ho v cenzurním poštovním úřadu. Nejdřív pracoval v Londýně, později ho přeložili do Liverpoolu. Jako cenzor mohl odesílat do zahraničí jakékoli dopisy – a v nich podával politické a vojenské informace německé špionáži. „Jakkoli byly Silberovy informace samy o sobě velmi cenné, nemohl – a ani si takový úkol nekladl – rušit ně-

jakým způsobem práci anglické cenzury,“ napsal J. Čerňák v knize *Pět století tajné války*. „Kromě toho jeho zprávy ztrácely na své původní ceně vzhledem k pomalosti, jakou docházely do Berlína.“ V roce 1932 vydal Silber v Breslau memoáry, ve kterých se patřičně oslavil – jako všichni špioni.

Velké souboje sváděly německé, britské a francouzské výzvědné služby ve španělském Madridu. Agenti se snažili vytáhnout informace z německých diplomatů, vesměs spolupracovníků oddělení IIIb. O totéž se pokoušeli Němci.

Špionáž ve Spojených státech Nicolai zpočátku opomíjel – USA zůstávaly neutrální. Stačily mu informace, které posílal z Washingtonu aktivní vojenský atašé kapitán Fritz von Papen. Von Papen, námořní přidělenec kapitán Karl Boy-Ed a obchodní přidělenec Heinrich Albert měli ještě další důležitý úkol – zajišťovat dodávky surovin pro Německo. Museli to však provádět opatrně. Někdy i přes neutrální státy, aby lodě s dodávkami nezkonfiskovalo britské loďstvo.

Už v listopadu 1914 požádal šéf IIIb všechny vojenské přidělenec v neutrálních státech, aby získávali „podvrtné elementy z řad anarchistických organizací“. Úloha diplomatů tam postupně splynula s činností důstojníků zpravodajské služby. I vyslanec Johanna von Bernstorffa zapojili v USA do téhle černé práce. Měl za úkol financovat skupiny dělníků německého původu, aby dělali sabotáže v továrnách pracujících na zakázkách pro Spojence.

Nicolai také zřídil speciální oddělení pro sabotáže v cizích zemích – sekci P čili Agitat-Werke. Kvůli tomu vyslal na jaře 1915 do USA námořního kapitána Franze Rintelena s dokumenty na jméno Švýcara Emila Gacheho. „Když byla Rintelenova činnost odhalena, vydala německá ambasáda ve Washingtonu prohlášení berlínské vlády a oznámila, že o jeho aktivitách nic nevěděla,“ napsala Hájková v knize *Emanuel Voska*.

V srpnu se Rintelen jako Gache na holandské lodi vracel. Plavidlo podrobili jako obvykle kontrole Britové, Gacheho zatkli a předali do USA, kde ho na čtyři roky uvěznil.

I bez Rintelenových instrukcí byli sabotéři na americké půdě úspěšní. Zakládali požáry v továrnách a na nákladních lodích, které měly vyplout do Velké Británie a do Ruska. Zbrojovky a muničky v New Jersey, Pensylvánii, Delaware a v dalších městech na východním pobřeží byly v roce 1915 a na začátku roku následujícího často vyřazovány v provozu. V létě 1916 přišla americká tajná policie na stopu těchto diverzantů, které vedly až k německému vyslanectví

a konzulátům. Přesto sabotáže v továrnách občas pokračovaly. Čtyři dny po tom, co USA vyhlásily 6. dubna 1917 válku Německu, vybuchly bomby ve zbrojovce v Eddingtonu ve státu Pensylvánie. Ke konci války měla německá výzvědná služba v USA pouze sedm agentů.

V lednu 1918 byl Nicolai povýšen na podplukovníka. Se svou prací mohl být spokojen. Během války nikdo z jeho důstojníků nezběhl anebo se nestal „krtkem“, který by podával informace nepříteli.

O činnosti oddělení IIIb za Velké války chybí kvalitní prameny – stýskal si historik Marcus Pöhlman v roce 2008 v časopisu *Journal of Intelligence History*. Paměti Nicolaie a Gemppa nejsou spolehlivé, autoři v nich vyzdvihují vlastní úspěchy, jak je to ve všech memoárech obvyklé. Řada původních dokumentů byla též zničena za druhé světové války při náletech spojeneckého letectva, navíc historici činnost oddělení IIIb opomíjeli, víc se věnovali německé špionáži ve třicátých a čtyřicátých letech

Německo neporazila za Velké války neschopnost jeho výzvědné služby. Jeho tragédie spočívala v neprozíravosti politiků a generálů, kteří nepočítali s válkou trvající dlouhou dobu, což zemi hospodářsky vyčerpalo, ani se vstupem amerických vojáků na evropskou půdu. Největším úspěchem německých diplomatů a zpravodajců, podporovaných císařem Vilémem II., byla jedinečná pomoc bolševikům k jejich vítězství v Rusku. Ovšem tenhle trik vymyslel někdo jiný, ale zafungoval. Bez exteritoriálního vagonu z Curychu do Petrohradu a milionů německých marek v letech 1918–1921 by Sovětský svaz nikdy nevznikl.

KONEC V HROMADNÉM HROBĚ U MOSKVY

Když válka v listopadu 1918 skončila, Nicolai označil podpisy německých zástupců za zradu, nikoli za porážku – stejně smýšlelo mnoho důstojníků. Patřil mezi zakladatele krajně nacionalistické strany Vater der Lügen (Strana otčiny) a mobilizoval stejně smýšlející Němce proti mírové dohodě. Vedení oddělení předal plukovník dosavadnímu zástupci majoru Friedrichu Gemppovi akKoncem února 1920 odešel do penze.

V lednu 1926 ho Turci pozvali do Ankary, aby pomohl armádě vybudovat tajnou službu. Po návratu do Německa, kde se ujali vlády nacisté, se stal poradcem Národního ústavu pro historii Nového Německa.

Gempp odešel do penze v roce 1927 jako generál, ale během tažení na východ ho v roce 1939 znovu povolali do služby. Ovšem jeho nejdůležitější prací byla zpráva o první světové válce *Geheimer Nachrichtendienst und Spionageabwehr des Heeres* (Tajná zpravodajská služba a kontrašpionáž v armádě za první světové války), kterou dokončil v roce 1944.

Po skončení druhé světové války Nicolaie hned v květnu 1945 zajali příslušníci kontrašpionáže Rudé armády Směrš. Rovněž Gemppa deportovali a oba vyslýchali v moskevské věznici Butyrky v domněnání, že znají různé podrobnosti o činnosti výzvědné služby Abwehr v uplynulých letech. Nicolai zemřel 4. května 1947 ve vězeňské nemocnici. Skončil jeho život následkem nemoci, anebo mučení? Nevíme. Jeho tělo pohřbili v hromadném hrobě u Donského kláštera. Rovněž Gempp vydechl za mřížemi 3. ledna 1947 naposled. V roce 1999 zbavil ruský vojenský prokurátor Nicolaie všech obvinění a o dva roky později rehabilitoval Gemppa.

Je paradoxní, že dva němečtí důstojníci, kteří se výrazně zasloužili o vznik bolševického státu, vydechl naposled v jeho vězení.